

NIEKTORÉ MAKROEKONOMICKÉ ASPEKTY EKONOMICKÉHO RASTU

Kajetana Hontyová, Ján Lisý
Ekonomická univerzita v Bratislave

All economic problems are related with efficiency and economic growth. Economy without growth is regarded as economy in stagnation with features like rising of unemployment and social tension, and citizens that are still less satisfied with the distribution of declining resources.

Sources of wealth of a nation and of economic growth are: labour, capital, rate of savings and investments, level of application of research and technology, human capital, free market economy, standard of institutionalized order of a society, freedom of property and enterprise, accepting of legal, moral and ethical principles, open economy and effective implementation of economy policy. At present, a model of steady economic growth is favoured, that should satisfy the needs of today's civilisation, but also the needs of future generations. Furthermore it should stabilize the population and eliminate the negative externalities of economic growth.

Analysis on efficiency of economy and economic growth with help of GDP means considerable inaccuracies and imperfection. Therefore, recently economists started taking into consideration a new macroeconomic indicator - genuine progress indicator GPI, which enhances the accuracy of measures of efficiency of economy.

Výkonnosť ekonomiky a ekonomický rast poukazujú na súčasné a budúce možnosti ekonomiky zabezpečiť ekonomický blahobyt pre obyvateľstvo. V poslednom období rastie záujem o tieto problémy u nás i vo svete medzi teoretickými a praktickými ekonómami. Ešte v nedávnej minulosti problematika ekonomického rastu úplne absentovala v učebniciach ekonómie, alebo sa jej venoval len okrajový záujem. Od začiatku 90. rokov sa problematika ekonomického rastu dostáva veľmi rýchlo do popredia. Rastúci záujem o teoretické a praktické problémy merania výkonnosti ekonomiky a ekonomický rast sa prejavuje vo vzniku početných štúdií, ktoré sa usilujú bilancovať výsledky doterajšieho vývoja tejto problematiky a zároveň sa pokúšajú zdokonaľovať a rozvíjať existujúce modely a koncepcie. Všetky makroekonomické problémy ako napr. inflácia, nezamestnanosť, stabilita meny, cyklický vývoj ekonomiky, súvisia s výkonnosťou ekonomiky a s ekonomickým rastom.

Dôležitosť a aktuálnosť problematiky ekonomického rastu súvisí aj s tým, aké problémy musí riešiť svetová ekonomika koncom tohto tisícročia, ale aj s tým, s akými problémami sa stretáva transformujúca sa ekonomika Slovenska. Prebiehajúci transformačný proces by mal zásadným spôsobom ovplyvniť výkonnosť ekonomiky a jej schopnosť produkovať viac tovarov a služieb, a tak vytvárať predpoklady pre dosahovanie optimálneho tempa ekonomického rastu s pozitívnym dopadom na nezamestnanosť, infláciu, vnútornú a vonkajšiu zadlženosť.

Ekonomický rast, zamestnanosť, sociálne istoty a kvalita života ľudí úzko súvisia. Ekonomický rast je nevyhnutnou podmienkou zamestnanosti a efektívnej a prosperujúcej

ekonomiky. Rast však nie je len kvantitatívna veličina. Ekonomický rast znamená robiť veci lepšie, vyššej kvality a lepšie tak uspokojovať potreby ľudí. Ekonomika bez rastu je stagnujúca ekonomika, v ktorej rastie nezamestnanosť a sociálne napätie a v ktorej sú občania čoraz nespokojnejší s rozdeľovaním stále sa znižujúceho bohatstva. Zdravý hospodársky rast neznamená, že obmedzené zdroje sa budú nezodpovedne využívať. Ekonomický rast a technický pokrok stimulujú efektívne využívanie výrobných zdrojov. Ekonomický rast a technický pokrok nie sú príčinou nezamestnanosti a rastu sociálneho napätia. Hrozbou sú len vtedy, keď nie sú dobré podmienky pre podnikanie a tvorivosť ľudí. Ukazuje sa, že zlá hospodárska politika vlády, ale aj rôzne obmedzenia a prekážky podnikania vedú k spomaleniu ekonomického rastu a vysokej nezamestnanosti.

1. Zdroje rastu

Všetky tieto a ďalšie procesy prebiehajú v podmienkach dynamických, technických a technologických zmien.

Predpokladom dosahovania optimálneho tempa ekonomického rastu je slobodné, rovnoprávne postavenie politických a ekonomických inštitúcií. Len slobodné hospodárstvo a demokratické štátne zriadenie môže vytvoriť predpoklady pre taký dynamický rozvoj ekonomiky, ktorý zabezpečí hojnosť statkov pre všetkých občanov.

Dôležitým zdrojom ekonomického rastu je ekonomická aktivita ľudí, ktorá má svoj pôvod v ľudskej slobode. Osobnosť človeka, jeho ciele, činy, motívy a rozhodnutia predstavujú jeden z najdôležitejších faktorov rastu. Podľa Adama Smitha,¹ ľudia poznaním príčin a zdrojov bohatstva a následnými činmi, dokážu rozšíriť slobodu na ekonomické aktivity. Zdrojom bohatstva národov je ekonomická sloboda prejavujúca sa v ľudskej tvorivosti. Prirodzená osobná a ekonomická sloboda je zdrojom tvorivosti, podnikavosti, iniciatívy a aktivity ľudí a to je základným predpokladom a súčasne hnacím motorom ekonomického rastu. Rozvíjajúc myšlienky Adama Smitha prichádza Michael Novak k záveru, že zdrojom dynamizácie ekonomiky je podnikavosť, ktorá je produktom ľudského rozumu. Využívanie ľudského rozumu v tvorivej činnosti možno nazvať podnikanie. Osobná ekonomická iniciatíva (podnikavosť) je výsledkom poznania. Z ekonomického hľadiska je tvorivosť, iniciatíva a podnikanie tým najdôležitejším zdrojom bohatstva národa a zdrojom ekonomického rastu. Podnikavosť však musí byť sprevádzaná aj morálnou a intelektuálnou cnosťou. Ľudské neresti (nečestnosť, korupcia, egoizmus, opovrhovanie spolupracovníkmi, neprajnosť) sú jedom ekonomickej tvorivosti a podnikavosti.

Skúsenosti mnohých krajín ukazujú, že materiálne zdroje nie sú jedinou podmienkou rastu, možno snáď nie najdôležitejšou. Japonsko napríklad nemá takmer žiadne prírodné a surovinové zdroje. Zdrojom bohatstva Japonska je rozum a tvorivosť. Brazília má nepredstaviteľné prírodné a surovinové zdroje a je ekonomicky značne zaostalá.

Ukazuje sa, že základným zdrojom bohatstva národa a ekonomického rastu je ľudský rozum, slobodné využívanie ľudského intelektu k tvorivosti a podnikaniu.

Predpokladom uplatnenia a využitia týchto ľudských schopností v prospech zabezpečenia ekonomického rastu je existencia takého spoločenského systému, takej slobodnej a demokratickej organizácie spoločnosti, ktorá umožní vytvorenie podmienok pre uplatnenie tvorivosti a podnikavosti. Inštitucionálne usporiadanie spoločnosti, inštitucionálne faktory, niektoré inštitúcie a spoločenské normy môžu pozitívne ovplyvňovať ekonomický rast. Z toho vyplýva, že problém ekonomického rastu je v značnej miere problémom

¹ Pozri Smith, A.: Pojednání o podstatě a původu bohatství národa, svazek I,II, Praha 1958

inštitucionálnym. Hospodársky rast je plodom ľudského rozumu. Hospodársky rast sa dá dosiahnuť za predpokladu, že ľudia sú ochotní odložiť časť spotreby na neskoršie obdobie, sú ochotní sporiť, sú ochotní vzdať sa dnešnej spotreby v prospech vyššej budúcej spotreby. V tom je práve obsiahnutý pocit zodpovednosti ľudí pred budúcnosťou. „Preto jednou z možností ako dosiahnuť rýchlejšie tempo rastu HDP je vytvoriť predpoklady pre rýchlejší rast národných úspor. To možno dosiahnuť optimálnou kombináciou fiškálnej a monetárnej politiky.“²

Ak zhrnieme doterajšie poznatky môžeme uviesť, že v tom najširšom poňatí ekonomický rast v dlhom období t.j. rast potenciálneho produktu je determinovaný výrobnými zdrojmi danej ekonomiky ku ktorým patria: práca, kapitál, miera úspor resp. miera investícií (miera akumulácie kapitálu), úroveň a využívanie techniky a technológie, ľudský kapitál, slobodné hospodárstvo a kvalita inštitucionálneho usporiadania spoločnosti, sloboda vlastníctva, dodržiavanie právnych, morálnych a etických princípov, potrebná otvorenosť ekonomiky, efektívnosť uplatňovanej hospodárskej politiky. Medzi jednotlivými faktormi ekonomického rastu existujú vzťahy vzájomnej prepojenosti a spolupôsobenia. Ekonomický rast na sklonku 20.storočia odráža rast vzájomnej závislosti faktorov ekonomického rastu s dominantným postavením vedy, techniky a vzdelania a ich masovej aplikácie v ekonomike. Prvoradým predpokladom, ktorý umožňuje realizáciu uvedených faktorov rastu je ľudský rozum a ľudská tvorivosť.

2. Ľudský kapitál a ekonomický rast

Ekonomický rast predstavuje jeden z najdôležitejších ukazovateľov spoločensko-ekonomického vývoja krajiny. Ekonomický rast predstavuje rast reálneho hrubého domáceho produktu. Každá krajina sa preto usiluje zabezpečiť potrebné, optimálne tempo ekonomického rastu. Usiluje sa preto všeobecne využívať rôzne zdroje rastu. Významné sú štrukturálne zmeny prebiehajúce v ekonomike, hlavne ich dynamika. Tie zahrňujú okrem iného aj posun významu a podielu primárneho, sekundárneho, terciálneho a kvartárneho sektora na ekonomickom raste. Môžu sem spadať aj iné faktory ovplyvňujúce štruktúru ekonomiky a ekonomický rast ako napr. štruktúra a kvalita spotreby, význam domáceho a zahraničného dopytu, význam domácich a zahraničných investícií, rozsah zahraničných úverov. Veľký vplyv má dosiahnutá úroveň vedy a vedeckotechnických poznatkov a schopnosť inovácií. To vo veľkej miere závisí od vzdelanostnej a kvalifikačnej úrovne pracovných síl. Z toho vyplýva, že dôležitým faktorom rastu je ľudský kapitál a investície do ľudského kapitálu. Pod ľudským kapitálom rozumieme súhrn vrodenej a získanej vedomostí, schopností, zručností a kvalifikácie, ktorými ľudia disponujú. Vyššie vzdelanie a kvalifikácia sa prejavujú vo vyšších výnosoch z ľudského kapitálu, čo sa prejaví v raste jeho príjmových možností. Rozlišujeme všeobecný ľudský kapitál, ktorý je využiteľný v rôznych zamestnaniach a špecificky ľudský kapitál, ktorý je využiteľný v konkrétnej firme. Dochádza k novému poňatiu kapitálu a technického pokroku. Zdrojom nestelesneného technického pokroku je lepšia organizácia práce a výroby, efektívnejšie metódy riadenia, vzdelanejšia a kvalifikovanejšia pracovná sila. Stelesnený technický pokrok je výsledkom akumulácie kapitálu a nových výrobných investícií. Vzťah medzi ľudským kapitálom a ekonomickým rastom je základom endogénnych teórií ekonomického rastu.

Nové chápanie kapitálu zahrňuje nielen fyzický, ale aj ľudský kapitál. Poňatie ľudského kapitálu vychádza z predpokladu, že k akumulácii kapitálu dochádza vtedy, keď

² Pozri Novak, M.: Filozofia slobody. Program pre ľud na ceste k slobode. Bratislava, Charis 1996

odložíme súčasnú spotrebu s cieľom zvýšiť svoju spotrebu v budúcnosti. Z tohto hľadiska jednou z foriem akumulácie kapitálu je nadobúdanie vzdelania, vedomostí a vyššej kvalifikácie. Dnes už je zrejmé, že aj nestelesnený technický pokrok si vyžaduje investície, ktoré sa vynakladajú mimo sféru materiálnej výroby. Ide o investície do rozvoja vedy a techniky, do zvyšovania vzdelanostnej a kvalifikačnej úrovne ľudí. Ide o investície do ľudského kapitálu. Dnes už sa všeobecne akceptuje, že technický pokrok je nerozlučne spojený s investíciami do ľudského kapitálu. Ľudský kapitál zvyšuje jednak produktivitu fyzického kapitálu a jednak produktivitu práce. Z toho potom vyplýva, že krajiny, ktoré majú k dispozícii väčší objem a väčšiu kvalitu fyzického, ale aj ľudského kapitálu, môžu dosahovať vyššie tempo ekonomického rastu ako tie krajiny, ktoré nemajú k dispozícii takýto kapitál. Z toho potom jasne vyplýva, že jednotlivci a vláda by mala investovať potrebný objem investícií do vzdelania, zvyšovania kvalifikácie, rekvalifikácií a ďalších aktivít, ktoré prispievajú k rastu kvality ľudského kapitálu. Z analýzy problematiky ľudského kapitálu vyplýva, že jednotlivci sa rozhodujú pri investíciách do vzdelania, rastu kvalifikácie, či rekvalifikácie na základe porovnávania nákladov a výnosov. Ľudský rozum, vzdelanie, kvalifikácia, iniciatíva, tvorivosť a podnikavosť t.j. ľudský kapitál je najväčším zdrojom bohatstva každého národa, teda najvýznamnejším zdrojom ekonomického rastu. Podľa zahraničných štúdií, v ktorých sa sleduje prínos jednotlivých faktorov na rast HDP sa ukazuje, že rast fyzického kapitálu prispieva k celkovému rastu HDP len asi jednou štvrtinou. Vzdelanie, vedecké poznatky, technické a technologické zmeny, t.j. ľudský kapitál, zvyšujú celkový rast HDP o polovicu.

Skúsenosti ukazujú, že aj konkrétna forma vládnej hospodárskej politiky môže významne ovplyvniť celkový objem investícií do ľudského kapitálu a tým konkrétne prispieť k rastu životnej úrovne obyvateľstva. Krajina, ktorá disponuje vyšším počiatočným objemom kapitálu, vrátane ľudského kapitálu môže dosahovať väčšie tempo rastu ako krajina s menším objemom počiatočného kapitálu. Z teórie endogénneho rastu jednoznačne vyplýva nevyhnutnosť všestranne podporovať investície do ľudského kapitálu teda vzdelávanie, rekvalifikácie tak aby sa zabezpečil rast ľudského kapitálu.

3. Nepresnosti a nedokonalosti merania výkonnosti ekonomiky

Poznatky a skúsenosti ekonomickej teórie a praxe vo vyspelých trhových ekonomikách aj u nás naznačujú, že posudzovať výkonnosť a vyspelosť ekonomiky pomocou ukazovateľa hrubý domáci produkt môže predstavovať veľké nepresnosti a značné zjednodušenie. Často sa automaticky predpokladá, že keď rastie HDP, rastie aj ekonomický blahobyt obyvateľstva. Ukazuje sa však, že dynamika vývoja HDP neodráža komplexne zmeny vo vývoji blahobytu občanov, pretože niektoré zložky HDP nevedú k rastu individuálneho blahobytu a na druhej strane niektoré ekonomické aktivity sa nerealizujú prostredníctvom trhu a nie sú preto začlenené do HDP napriek tomu, že boli vyprodukované. To, ako sa prejaví prírastok HDP na raste blahobytu občanov závisí aj od jeho štruktúry, rozdelenia a konečného použitia. Určite nie je jedno, či sa prírastok HDP dosiahol zvýšením výroby (resp. spotreby) cigariet, alkoholu, hracích automatov, zbraní, alebo výrobou osobných počítačov, resp. výstavbou bytov, zdravotníckych a vzdelávacích zariadení. Problémom je aj skutočnosť, že HDP sa nevyjadruje v naturálno-vecných, ale v peňažných jednotkách a preto ho treba korigovať o mieru inflácie. Pri tomto kroku môže existovať značná miera nepresností. V záujme minimalizácie uvedených a ďalších nepresností sa používa ukazovateľ čistý ekonomický blahobyt, ako upresnené meradlo HDP. Dnes je potrebné venovať pozornosť aj tomu, aby sa ekonomický rast nedosahoval na úkor kvality života a životného prostredia. Ekonómovia by sa mali usilovať o kvantifikáciu spoločenských a environmentálnych nákladov súvisiacich so znečisťovaním životného prostredia,

s devastáciou pôdy, živočíšnych druhov, vôd, rozkladom rodiny, rastom zločinnosti, drogovej závislosti, rastom nezamestnanosti, ale aj straty voľného času.

Migrácia obyvateľstva za prácou, získavanie nových kvalifikácií a strata existujúcej kvalifikácie predstavuje nákladný proces pre jednotlivca aj pre spoločnosť. Ekonomický rast nevyhnutne so sebou prináša zhoršenie relatívneho postavenia jednej spoločenskej skupiny v porovnaní s druhou. Ohrozovanie doterajšieho relatívneho postavenia rôznych ekonomických skupín môže byť zdrojom konfliktov a to aj v podmienkach absolútneho rastu HDP a rastu hmotného bohatstva. Ekonomický rast je možný len vtedy, keď sa takéto spoločensko-ekonomické konflikty vyriešia bez väčších nákladov a bez narušenia spoločensko-politickej štruktúry spoločnosti. História nám poskytuje mnohé príklady riešenia či neriešenia konfliktov rastu, ktoré môžu byť veľmi nákladné. Môže to byť nacionalizmus, ale aj globalizmus, liberalizmus ale aj konzervativizmus, autarkia ale aj integrácia, protekcionizmus ale aj liberalizmus, diktatúra ale aj demokracia. Stručne povedané, moderný národný štát, ktorého autorita je založená na lojalite a na spoločnom cítení zohráva rozhodujúcu úlohu v efektívnom riešení konfliktov vyvolaných ekonomickým rastom.

Výsledkom riešenia uvedených problémov pri spresňovaní merania výkonnosti ekonomiky je vytvorenie nového makroekonomického ukazovateľa, ktorý sa nazýva pravý ekonomický rozvoj (genuine progress indicator - GPI).

Tento ukazovateľ zahŕňa viac ako 20 činiteľov, ktoré nie sú obsiahnuté v HDP. Tento ukazovateľ sa snaží odstrániť vplyv faktorov, ktoré sa započítavajú do prírastku HDP, ale v skutočnosti sa nejedná o ekonomický rast, ale môže ísť o odstraňovanie chýb, deformácií a spoločenského úpadku z minulosti, využívanie a vypožičiavanie si budúcich zdrojov a presúvanie funkcií z tradičnej sféry rodiny, domácností a obce do sféry reálnej trhovej ekonomiky.

Dôležité je preto posudzovať kvalitu rastu, štruktúru rastu a zdroje rastu. Je zrejmé, že HDP najjednoduchším a najvýstižnejším spôsobom vyjadruje úroveň ekonomickej aktivity a výkonnosť ekonomiky danej krajiny. Ale ak chceme posudzovať životnú úroveň obyvateľstva je potrebné hodnotiť aj také sociálno-ekonomické ukazovatele ako priemerný vek obyvateľstva, chorobnosť a zdravie, úroveň a dostupnosť školstva, úroveň a kvalita stravovania a bývania, cestovania atď. Nič z uvedeného nevieme vypočítať zo samotných štatistických údajov o HDP.

Preto pri spresňovaní pravého ekonomického rozvoja je potrebné mať na zreteli aj ďalšie faktory.

1. Rozdelenie príjmov, resp. podiel výdavkov jednotlivých vrstiev obyvateľstva na vytvorenom HDP z kvantitatívneho ale aj kvalitatívneho hľadiska. Z tohto pohľadu by bolo zaujímavé skúmať rozdelenie prírastku HDP medzi obyvateľstvo, akému podielu obyvateľstva sa ich reálne príjmy znížili a akému percentuálnemu podielu sa ich reálne príjmy zvýšili a o koľko.

2. Domáca a nezisková ekonomika. Práca vykonávaná v domácnosti a v prospech domácnosti zvyšuje úroveň spotreby a kvalitu života. Tieto aktivity však nie sú započítané v HDP pretože nedochádza k pohybu peňazí.

3. Zločinnosť a kriminalita. Výdavky na nákup bezpečnostných, elektronických a mechanických systémov, často veľmi nákladných zvyšujú úroveň HDP. Takéto výdavky sú zamerané na boj proti spoločenskému a morálnemu úpadku a je problematické ako a či vôbec zvyšujú kvalitu života.

4. Podobne je to aj pri výdavkoch na servisné opravy po autonehodách, čistenie a úprava vody a vôbec výdavky súvisiace s ochranou životného prostredia.

5. Služby právnikov, advokátov, exekútorov a pod. často súvisia s úpadkom právneho a morálneho úpadku spoločnosti a pritom oni zvyšujú úroveň HDP.

6. Vážnym problémom je strata voľného času a práca v dňoch ale aj vo viacerých pracovných pomeroch. Práca v sobotu aj v nedeľu. Ľudia sa tak pripravujú o čas strávený s rodinou a priateľmi, nemajú čas na vzdelávanie, športovanie, regeneráciu a kultúrne vyžitie.

Minimalizovať tieto a ďalšie problémy predpokladá pri uplatňovaní politiky optimálneho ekonomického rastu využívať hlavne tieto zdroje rastu a ekonomické nástroje.

- ☑ Efektívne využitie investícií, zdrojom ktorých sú domáce a zahraničné, súkromné a verejné úspory. Pri nedostatku domácich zdrojov využívajú zahraničné investície a zahraničné pôžičky. Pri zahraničných pôžičkách je zvlášť dôležité dbať o ich efektívne využitie tak, aby zabezpečovali rast produktivity práce, aby nevznikli problémy s ich splácaním.
- ☑ Zabezpečiť, aby súkromné investície neboli vytláčané verejnými investíciami, čo možno dosiahnuť znížením rozpočtového deficitu.
- ☑ Optimálne kombinovať využívanie nástrojov fiškálnej a monetárnej politiky tak, aby sa zabezpečilo optimálne tempo ekonomického rastu a makroekonomická rovnováha.
- ☑ Optimalizovať daňovú zaťaženosť tak, aby motivovala k rozvoju podnikateľskej aktivity a prispievala k optimálnemu ekonomickému rastu.
- ☑ Podporovať rozvoj investícií do ľudského kapitálu t.j. na zvyšovanie vzdelanosti, profesionálnej a odborovej pripravenosti.
- ☑ Daňovou politikou podporovať rast výdavkov na vedu, výskum a vývoj moderných technológií a ich využívanie v praxi.
- ☑ Optimalizovať investície do infraštruktúry z hľadiska zdrojov financovania a z hľadiska ich smerovania.
- ☑ Ekonomický rast zabezpečovať optimálnym využívaním domácich a zahraničných zdrojov tak, aby to nevyvolalo prehlbenie vnútornej a vonkajšej nerovnováhy.

Ekonomický rast prináša so sebou často neočakávané dôsledky. Pozitívne aj negatívne. Zaujímajú nás hlavne negatívne, aby ľudstvo mohlo využívať existujúci ekonomický potenciál na ich riešenie a odstránenie.

4. Negatívne externality rastu a trvalo udržateľný ekonomický rast

Vysoké tempá ekonomického rastu v priemysle vyspelých, ale aj v niektorých menej vyspelých krajinách sveta v 50. a 60. rokoch vyvolali aj mnohé negatívne javy v hospodárskom živote. Vysoká a rýchla ekonomická aktivita rýchlo odčerpáva existujúce prírodné zdroje a súčasne vyvoláva negatívne ekologické dôsledky. Výsledkom negatívnych externalít ekonomického rastu bolo narušenie rovnováhy prírodného a životného prostredia. Táto skutočnosť vyvolala v 70. rokoch negatívnu reakciu na ekonomický rast, čo sa prejavilo aj v tom, že cieľom hospodárskej politiky prestal byť ekonomický rast a do popredia záujmu teórie aj praxe sa dostali najmä otázky inflácie, nezamestnanosti a stability monetárneho systému. Mnohí ekonómovia, hlavne predstavitelia Rímskeho klubu nielen kritizovali vysoké tempá ekonomického rastu, ale hľadali aj východiská novej orientácie rastu. Rímsky klub prišiel s návrhom, že je potrebné ovládať ekonomický rast a zamerať sa nie na vysoké tempá rastu, ale za jeho kvalitu. Pokračovanie v existujúcom tepme rastu by spôsobilo zrútenie

ekologického systému a preto je žiadúce ekonomický rast postaviť pred celospoločenskú kontrolu. V prvej správe Rímskeho klubu nazvanej „Hranice rastu“ (Meadows, D.) sa uvádza, že doterajší vývoj ľudstva charakterizoval exponenciálny rast, ktorý sa dostal do rozporu s obmedzenými možnosťami prírody a ekonomiky. Aby sa predišlo rozpadu svetového hospodárstva Rímsky klub navrhuje vytvárať celosvetové podmienky pre vznik svetovej rovnováhy znížením tempa ekonomického rastu a prechodom k tzv. nulovému ekonomického rastu. Neskôr sa do popredia dostala koncepcia tzv. organického rastu, ktorá vychádzala z regionálnej, sociálnej a ekonomickej rôznorodosti sveta. Na základe toho kritériom ekonomického rastu má byť stupeň priemyselnej vyspelosti, úroveň produktivity práce, úroveň vedy a techniky, zásoby surovín a energie.

Ukázalo sa, že jednotlivé krajiny musia veľkú časť investícií smerovať do zmiernenia negatívnych dôsledkov ekonomického rastu. Od polovice 80. rokov možno zaznamenať nástup nových teórií rastu v podobe endogénnych teórií rastu. Zároveň do popredia sa dostáva koncepcia tzv. trvalo udržateľného ekonomického rastu. Trvalo udržateľný ekonomický rast sa spolieha na možnosti pozitívneho využívania vedeckých technických poznatkov pri zmierňovaní resp. odstraňovaní negatívnych externalít rastu. Ide o taký ekonomický rast, ktorý nezhoršuje kvalitu životného prostredia, neúnosne neexploatuje prírodné a surovinové zdroje a zároveň zabezpečuje riešenie sociálnych problémov zaostalých krajín. Trvalo udržateľný rast využívajúci aj teoretické poznatky endogénnych teórií rastu je taký ekonomický rast, ktorý by mal uspokojiť potreby súčasnej civilizácie, ale aj potreby budúcich generácií. V záujme toho je potrebné v celosvetovom meradle stabilizovať počet obyvateľov na prijateľnej úrovni, minimalizovať a postupne odstraňovať ekologicky škodlivé technológie, minimalizovať a postupne úplne odstrániť plytvanie vo sfére osobnej spotreby (samoúčelná, prestížna spotreba, drogy, fajčenie, lieky) a spoločenskej spotreby (výdavky na zbrojenie) a zabezpečiť trvalo udržateľné využívanie prírodných, surovinových a energetických zdrojov. Možno povedať, že trvalo udržateľný rast nie je rast maximálny, ale skôr optimálny, ktorý sa opiera o existenciu relatívnej obmedzenosti výrobných zdrojov, rešpektujúci ekologické, sociálne a zahranično-ekonomické podmienky. Trvalo udržateľný rast by nemal podstatnejšie zhoršovať situáciu v uvedených oblastiach a zároveň by malo ísť o také tempo rastu, ktoré by zabezpečovalo makroekonomickú rovnováhu.

Kontaktní adresa:

doc. Ing. Kajetana Hontyová, PhD.

doc. Ing. Ján Lisý, CSc.

Ekonomická univerzita

Dolnozemska cesta 1

852 19 Bratislava

SLOVENSKO

e-mail: lisy@dec.euba.sk

Recenzoval: Ing. Josef Pešta, CSc. děkan FES, UPa